

Židovská komunita a náboženská praxe v pražských synagogách od druhé poloviny 19. století do šoa

Téma této historicko-etnografické studie je pražská židovská obec a jejích přibližně 30 synagog a modliteben v období od druhé poloviny 19. století do holokaustu, přičemž hudebně-liturgická praxe slouží jako prisma výzkumu. Zkoumají se liturgické fenomény a náboženský vývoj, které jsou dosud zanedbané v bádání o česko-německo-židovské Praze, a hudební dějiny v českých zemích. Hlavní výzkumnou otázkou je, jaké formy a významy židé dali jejich modlení a jednání v pražských synagogách v tomto období. Studie se zakládá především na archivním výzkumu a analýze písemných dokumentů, jako například spisů Israelitské/Židovské náboženské obce a úřadů, sbírek hudebnin a dobového zpravodajství, dále pak hmotných pramenů i pramenů oral history. V popředí stojí přitom tři aspekty, které prolínají celou studii: organizační rámec, rámec aktérů a rámec praxe.

První část studie se zabývá strukturální organizací zastřešující Israelitské/Židovské náboženské obce a organizací jednotlivých modlitebních komunit, které byly po organizační a liturgické stránce zcela samostatné a tedy rozmanité. Dále se zkoumají úkoly a role aktérů hudebně-liturgické praxe, tj. těch osob, které měly podíl na zpěvu a hudbě při bohoslužbě. K tomu patří návštěvníci bohoslužeb, předzpěvák (také nazvaný chazzan nebo kantor) a formy kolektivního zpěvu jako spolky *Boruch šeomar* a pěvecké sbory, stejně tak jako hra na varhany, která se v některých z větších pražských synagog zavedla zároveň s pěveckými sbory.

Druhá část se věnuje mnohočetným a propleteným sebeporozuměním a kolektivním příslušnostem pražských Židů a jejich projevem v náboženské praxi. Zkoumají se na třech úrovních:

1. jako příslušníci určité synagogy – náboženská heterogenita a postavení komunit při jednotlivých synagogách v Praze a jejich vymezení.

Zkoumají se vlivy vnitřní náboženské reformy 19. století, která přišla z Německa a Vídně do Prahy, tzv. ‚upravené bohoslužby‘, a dopady vnějšího zákroku modernizace: asanace bývalého židovského ghetta Josefov. Oba fenomény ovlivňovaly každodenní náboženský život a vnitřní strukturu pražské židovské obce. Jako případová studie těchto procesů proměny a vyjednávání se zkoumá hudebně-liturgická praxe třech modlitebních komunit – Nové synagogy, Cikánovy synagogy a Velkodvorské synagogy, které se následkem asanace sloučily a vybudovaly novou synagogu – Jubilejní synagogu na Novém městě.

2. jako pražští Židé – postavení vůči jiným židovským obcím na jiných místech.

Po reflexi konceptu *minhag* se představují cesty písemného a ústního tradování a výměny melodií mezi židovskými obcemi. Narativy místních tradic se zkoumají pomocí analýzy dobových textů a hudebnin. Pramenný základ tvoří jednak dokumentace formou hudebních notací a nahrávek

liturgické hudby z českých zemí, jednak popisy místních pražských tradic. Zkoumá se, jaká jednání, jaké modlitby a zpěvy se vnímaly jako specificky místní tradice, jak byly pěstovány a zakotveny v kolektivní praxi.

3. jako poddaní habsburské říše, státní občané a příslušníci jazykových a národnostních skupin - postavení uvnitř celkové společnosti a vůči panovníkovi a státu.

V centru této kapitoly stojí způsoby spojení a inscenace židovských sebeporozumění s jazykovými, kulturními a národními identitami. Zkoumá se, jakými formami se vyjadřovala v náboženském kontextu příslušnost k jedné národní nebo jazykové skupině, k monarchii a později Československé republice. Zpočátku se studuje užívání hebrejského, německého a českého jazyka uvnitř židovské obce a v rámci bohoslužby, dále výraz loajality vůči státu a panovníkovi v liturgických a symbolických akcích. K tomu patřily přejmenování synagog po panovníkovi, slavnostní bohoslužby a modlitby za hlavu státu a jeho rodinu, zpívání národní hymny a speciálně komponované skladby. Konec kapitoly se věnuje židovským hudebním a pěveckým spolkům a jejich aktivitám. Tyto spolky měly často úzká spojení k hudbě synagog, i když jen v málo případech vystupovaly v náboženském rámci. U některých těchto spolků se dá poznat blízkost k větším národním a kulturním hnutím pražského židovstva, jako k hnutí Čechožidů a sionismu.